

YU ISSN 0027-8084

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

XXV/4—5

**БЕОГРАД
1982.**

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXV (нова серија)

Св. 4—5

САДРЖАЈ

За континуитет у књижевном језику и његовом усавршавању (ЖИ- ВОЈИН СТАНОЈЧИЋ)	183
Морфема <i>-тељ-</i> у савременом српскохрватском језику (СТАНА РИ- СТИЋ)	189
Полисемија и хомонимија у рјечницима савременог српскохрватског језика (МИЛОРАД ДЕШИЋ)	231
О дистрибуцији фонема уз иницијално <i>г</i> у српскохрватском језику (ВАСА ПАВКОВИЋ)	242
О основама <i>мљлин-</i> и <i>мљлин-</i> (одговор Асиму Пеци) (МИЛАН МОГУШ)	248
Неколико напомена уз претходни чланак проф. М. Могуша (АСИМ ПЕЦО)	254
Поводом неких спорних језичких питања у Енциклопедији Југосла- вије (МИТАР ПЕШИКАН)	265
Језичка култура	
О једном случају употребе предлога <i>с(а)</i> (РАТОМИР ЦВИЈЕТИЋ)	269
О „правилном“ и уобичајеном у књижевном језику (ЈОРДАН МО- ЛОВИЋ)	273
О обради транскрипције кинеских имена у оквиру нормативистич- ких пројеката у БиХ (МИТАР ПЕШИКАН)	280
Регистар	293

О „ПРАВИЛНОМ“ И УОБИЧАЈЕНОМ У КЊИЖЕВНОМ ЈЕЗИКУ

Напомена уредника. Прерана смрт претекла је нашег сарадника и усрдног посленика на пољу језичке културе, Јордана Моловића, професора у Т. Ужицу, да не доведе до краја — у усаглашавању са уредништвом Нашег језика — неке своје мање прилоге, понуђене нашем часопису. Углавном су то неки случајеви несагласности онога што проистиче из општих правила и образаца својствених нашем језику, као и из нашег класичнијег језичког наслеђа — и онога што у новије време продире у нашу јавну реч или се већ у њој добро укоренило. Пок. колега Моловић био је изразито склон да даје предност оном првом. Ми пак мислимо да се мора много више уважавати изражајни обичај и допуштати слободни живот речи, а неки отпори примени општих образаца имају и лингвистичког оправдања. Моловић је несумњиво у праву да треба рећи *Туарези* и *Скордисци* а не „Туареги“ и „Скордиски“, али у колебању *Басци-баски* долази до изражаја већи отпор изобличавању основе кад су у питању краће основе; окрњење основе *придева* у *поједностављење* и сл. (уместо *поједностављење*) има неког ослонаца у односима *грдан: нагрдити, дубок: продубити* и сл. и у неким фонетским тежњама; *продирање глагола попримити* и критикованог значења глагола *оженити* спада у лексичке појаве, према којима језичка норма углавном не заузима неки строжи однос. — Прилоге, дакле, објављујемо као ауторово мишљење и као илустрацију неких појава у савременом језику, а не као нормативну препоруку уредништва.

Басци и Туарези

У Политици од 9. 3. 1980. на 3. страни, беше наслов: „Данас гласају Баски“. Раније, опет у Политици (од 4. 9. 1978, 4), био је наслов: „Туареги без романтике“, а у штиву: „Туарегима“.

Ако говоримо и пишемо: Грци, Јуруци, Калмици, Пољаци, Словаци, Узбеци, или: Волсци, Скордисци, Турци (а не: Грки, Јуруки, Калмики, Пољаки, Словаки, Узбеки, ни: Волски, Скордиски, Турки), затим: Варјази, Печенези (а не: Варјаги, Печенези), онда би ваљало говорити и писати: *Басци* (а не „Баски“; тако и *Ацтеци*, а не „Ацтеки“, како пише у неким књигама) и *Туарези* (а не „Туареги“, док су „Пелазги“ Пеластии).

Ово, дакле, нису никакви изузеци, да би се изговарали и писали посебно, друкчије, мимо правила, па треба говорити и писати: *Ауџеци, Басци, Туарези.*

О облицима „Попримати“ и „попримити“

Све чешће слушамо и читамо облике „попримати“ и „попримити“ у неправој и неправилној, погрешној употреби.

Ево примера:

а) *Политика*, Београд:

Инцидент би *попримио* (мој курзив) невиђене димензије (15. 9. 1975, 14), Концерти *попримају* циркуски карактер (26. 6. 76, 16), Дерби који је *попримио* једну другу димензију (25. 1. 77, 18), Акција стварања пешачке оазе *поприма* све атрибуте корисне и хумане акције (2. 2. 77, 15), Превирања и затегнутости у Африци *попримају* забрињавајуће размере, А. Грличков (30. 4. 77, 2), Борбе *попримају* карактеристике рата против агресије (29. 7. 77, 2), Они *попримају* социјалдемократске боје (7. 10. 77, 5), Дебата о Блиском истоку *поприма* карактер истицања целокупне основе за решење, Ј. Густинчич (26. 11. 77, 1), Сукоб *поприма* класни карактер (31. 12. 77, 14), Игра је *попримила* обележје Бечке партије (3. 1. 78, 18), Храбра одлука, што *поприма* облике опште кампање (8. 9. 78, 1), Очекује се да њихово противљење *поприми* активније облике (19. 9. 78, 2), Колорит који *поприма* звучне акценте (7. 11. 78, 22), Ужице ће *попримити* муслиманско обележје (8. 12. 78, 22), Некњижевни елементи, кад *поприме* националистичка и друга обиљежја, Ј. Хорват (6. 1. 79, 12), Недисциплина појединаца може да *поприми* шире размере (11. 7. 79, 15), Наша земља је била раздрта гневом, што је *попримало* ружан карактер (25. 10. 79, 20), Америка је за мене *попримила* чудесну драж (26. 10. 79, 16), Могло се догодити да ова утакмица *поприми* обележје „фудбалског рата“ (28. 10. 79, 21), Догађаји *попримају* драматичан карактер, према Танјугу (19. 11. 79, 2), Дискусија *поприма* јавни карактер (23. 1. 80, 4), Када производња на окућници *поприми* робни карактер (5. 2. 80, 3), Надметање блокова *поприма* све опаснији ток (27. 4. 80, 1), У другом полувремену утакмица је *попримила* онтрији ток (6. 6. 80, 17), Финиш првенства *попримио* размере нерегуларности (3. 7. 80, 19), Идејна борба у друштву *поприма* различите садржаје (15. 7. 80, 5);

б) *Васпитање и образовање*, Титоград:

Као општа законитост све више *поприма* универзални тренд, М. Шуковић (1—2/77, 28);

в) *Радио-Београд*:

Бојимо се да утакмица не *поприми* лош карактер, М. Стојиљковић, из Кијева (15. 9. 76), Вуков сабор у Лозници *поприма* југословенски карактер, М. Бошковић (14. 9. 75), Игра је *попримила* мирнији ток, извештај из Бањалуке (27. 4. 78);

г) *Телевизија Београд*:

Болест *поприма* облик епидемије, Б. Вукашиновић (10. 10. 75), Село све више *поприма* градско обележје (тв-дневник, 14. 6. 80).

Тако говоре и пишу и неки књижевници, нпр. М. Капор: „Цемпер је *попримио* све мирисе“ (Еурека бр. 260, 9), чак и филолози: „Традиција предака *поприма* са временом карактер неприкосновене догме“, Р. Симић (Просветни преглед бр. 1/79, 10), или: „Та борба *попримила* је шире размјере“, М. Храсте (Језик бр. 4/12, 98).

Зашто цитирани облици (којих нема у Српском рјечнику В. Караџића) нису добри?

Облик „попримати“ употребљава се само у вези с дистрибутивношћу, тј. кад је више објеката (Он је попримао све дарове) или субјеката (Они су попримали дарове), без осталих значења — инхоативног (као: по+летети), деминутивног (по+гладити), (компаративног (по+јачати), моменталног (по+мислити), финалног (по+пити), префикс по- обавезно мења вид основног глагола (примати), док је уз глагол свршеног вида (примити) префикс неупотребљив, па је облик „попримити“ немогућ и без сврхе.

Ни у једном од цитираних примера с обликом „попримати“ није измењен глаголски вид, што је најбитније, и најважније, па ни значење не одговара, те је префикс по- сувишан.

Стога је ваљало употребити глагол без тог префикса, односно „примати“ или глагол блиског, сродног значења „добијати“: Концерти примају (или: добијају) циркуски карактер, Стварање пешачке оазе прима (добија) атрибуте корисне акције, Превирања у Африци примају (добијају) забрињујуће размере, Борбе примају (добијају) карактеристике рата, Они примају (добијају) социјалдемократске боје, Дебата о Блиском истоку прима (добија) карактер истицања целовите основе за решење, Сукоб прима (добија) класни карактер, Одлука што прима (добија) облике опште кампање, Колорит који прима (добија) звучне акценте, Што је примало (добијало) ружан карактер, Догађаји примају (добијају) драматичан карактер, Дискусија прима (добија) јавни карактер, Надметање блокова прима (добија) све опаснији ток, Идејна борба у друштву прима (добија) различите садржаје, Вуков сабор прима (добија) југословенски карактер, Болест прима (добија) облик епидемије, Село све више прима (добија) градско обележје, Традиција прима (добија) карактер догме.

То вреди још више за други (свршени) вид, тј. место „попримити“ рећи ћемо *примити* или *добити*: Инцидент би примио (доббио) невиђене димензије, Дерби је примио (доббио) другу димензију, Игра је примила (добила) обележје бечке партије, Очекује се да њихово противљење прими (добије) активније облике, Ужице ће примити (добити) муслиманско обележје, Недисциплина појединаца може да прими (добије) шире размере, Америка је примила (добила) чудесну драж, Могло се догодити да ова утакмица прими (добије) обележје фудбалског рата“, Кад производња на окућници прими (добије) робни карактер, Утакмица је примила (добила) оштрији ток, Финиш првенства примио (доббио) је размере нерегуларности, Бојимо се да утакмица не прими (добије) лош карактер, Игра је примила (добила) мирнији ток, Џемпер је примио све мирисе, Борба је примила (добила) шире разм(ј)ере.

А неки од ових примера могли су (и могу) гласити друкчије, односно једноставније, лепше и боље, без облика (по)примати и (по)примити: Концерти постају циркуси, Стварање пешачке оазе постаје корисно (место „акција стварања пешачке оазе поприма све атрибуте корисне и хумане акције“, дакле — акција поприма атрибуте акције!), Превирања у Африци постају забрињујућа, Борбе се претварају у рат, Они постају социјалдемократи, Сукоб постаје класни, Одлука постаје општа кампања, Колорит постаје звучан, Догађаји постају драматични, Дискусија постаје јавна, Блокеровско надметање постаје опасније, Идејна борба у друштву постаје разноврснија, Вуков сабор постаје југословенски, Болест постаје епидемија, Село све више постаје град, Традиција постаје догма.

Или: Утакмица је постала оштрија, Финиш првенства постао је нерегуларан, Игра је постала мирнија, Борба се проширила.

Поједноставнити — поједноставним, поједностављен

Глагол *поједноставнити* (који Вук Караџић није забележио) настао је од придева *једноставан*, тј. од његове основе и префикса *по-*, дакле: *по + једноставн + ити*, а облици су му: *поједноставним*, *поједноставних*, *поједноставнио*, *поједноставњен*, *поједноставнивши*, затим: *поједноставњеност*, *поједноставњење*, онда: *поједноставњивати* — *поједноставњујем*, *поједноставњивање*.

Али, ови се облици у говорном и писаном језику све чешће јављају у измењеним, односно искривљеним, нетачним ликовима.

Примери:

а) Политика, Београд:

Поједноставити изборни поступак, наслов (28. 1. 1969, 6), Фонд *поједностављује* објашњење промена у америчкој влади,

али у поједностављању може бити и зрно истине, поднаслов (5. 11. 75, 2), поједностављено речено (10. 1. 76, 6; 6. 7. 78, 17; 24. 11. 79, 3; 29. 9. 80, 2), поједноставивши га (5. 6. 76, 19), да поједноставим, В. Бакарић (29. 10. 76, 6), да се поступак поједностави (16. 6. 77, 8), поједностављен кривични поступак, наслов (22. 6. 77, 14), поједностављена ћирилица, наслов, па: стара ћирилица је поједностављена, даље поједностављење (6. 7. 77, 17), претерано поједностављени (9. 7. 77, 15), људи поједностављују ствари (14. 9. 77, 5), поједностављивање (7. 12. 77, 3), да би се поступак поједноставио (29. 12. 77, 6), поједностављује ствар (31. 12. 77, 15), граматика је поједностављена (14. 1. 78, 18), он је суштину поједноставио, Ј. Густинчич (24. 1. 78, 2), поједностављено писање (27. 1. 78, 23), да поједноставимо ствари, В. Тињић (7. 3. 78, 11), поједностављени синоним (25. 3. 78, 23), поједностављено, Т. Влашкалић (11. 4. 78, 5), у поједностављеној интерпретацији, В. Крњевић (15. 6. 78, 11), поједноставила је (9. 11. 78, 2), поједностављен однос (15. 11. 78, 11), није поједноставио, О. Божичковић (17. 11. 78, 15), муке поједностављивања, наслов, па: поједностављене мисли (10. 12. 78, 5), поједностављено инсистирају (30. 12. 78, 14), поједностављене законе (3. 10. 79, 6), дилема је овако поједностављена (25. 11. 79, 6), поједностављено објаснио (11. 2. 80, 2), поједностављена једнакост (1. 6. 80, 5), неизбежна поједностављивања (20. 6. 80 1.), поједноставимо ли (28. 9. 80, 11), према поједностављеном тумачењу, Д. Рибникар (1. 11. 80, 21), поједностављени сукоб (15. 11. 80, 12), поједностављени приказ (19. 11. 80, 19), поједностављене интерпретације (21. 11. 80, 15), да се ситуација поједностави, да ситуацију поједноставе (19. 12. 80, 3), под поједностављеним насловима (23. 12. 80, 1);

б) Просветни преглед, Београд:

Југославију програми поједностављују (28/74, 5), па: поједноставити испите (наслов) и: да би се испит поједноставио (исто, 6), поједностављен приступ (25/79, 14), поједностављено тумачење (12/80, 12);

в) Радио-Београд:

Текст закона треба поједноставити (14. 8. 76), Кина ће поједноставити поступак, Б. Давичо (4. 1. 78), измене су поједноставиле положај, да се позиција поједностави, С. Глигорић 9. и 11. 1. 78);

г) Телевизија Београд:

Поједностављење, М. Ковачевић (7. 10. 74), да поједностави-мо, Ч. Мирковић (9. 8. 80), поједностављено речено, А. Булејић (8. 11. 80);

д) Телевизија Загреб:

Он је *поједноставио* ствар, С. Залепугин (26. 2. 78), могло би се *поједностављено* рећи (11. 1. 81).

У томе греше чак и филолози, па Д. Брозовић каже: „У *поједностављену* облику“ (Језик бр. 3—4/24, 66).

Закључак:

Облици: „поједноставити“, „поједноставим“, „поједноставимо“, „поједноставио“, „поједноставила“, „поједностављено“, „поједноставивши“, „поједностављање“ не значе ништа, јер то су трочлани изрази (по једно ставити, по једно ставим, по једно ставимо, по једно ставио, по једно ставила, по једно стављено, по једно ставивши, по једно стављање), написани као сложенице, без смисла.

Ваљало је рећи (и написати): *поједноставити, поједноставним, поједноставнимо, поједноставнио, поједноставнила, поједностављено, поједноставивши, поједностављивање, а место „поједностављење“ поједностављење.*

Ожењена жена

Мада се, и у нас и у свету, природно, могу женити само мушкарци, док се девојке и жене удају (и преудају), према подацима из наших новина, књига и тв-емисија, има све више и ожењених жена!

У београдском књижевном часопису *Савременик* бр. 3/72, 242, и даље, објављено је неколико песама Изета Сарајлића под заједничким насловом *Шта би Петрарка радио да је оженио Лауру*, а у песми *Из писма* (на 243. страни) познати песник вели: „Не знам шта би Петрарка радио да је оженио Лауру“, па: „Не знам шта би, да је оженио Лауру, радио Петрарка“.

Међутим, Петрарки то никад није ни пало на памет. А није, свакако, ни Сарајлић то мислио, него је хтео рећи: *Шта би Петрарка радио да се оженио Лауром.*

Ево још неких примера:

Одлучио да ожени лепушкасту јунакињу стрипа, Ј. Густинич (Политика, 14. 8. 1960, 4), Гинтер Сакс је саопштио да ће женити екскраљицу Ирана Сорају (Вечерње новости, 15. 7. 1966, 9), Миљу је оженио после рата, В. Тињић (Политика, 5. 8. 1967, 9), Дејв одлучује да ожени Џини (Политика, 10. 8. 1971, 14), Имаш ли пријатеља?, Хоће ли те оженити?, обраћање девојци, па мушкарцу: Хоћеш ли оженити нашу Еву? (тв-драма Риђокоса, 9. 12. 1974), Аустралијски премијер је оженио некадашњу рекордерку у пливању, Момчило Поповић (тв-дневник, 8. 1. 1975), Ниси ваљда мислила да ћу те женити (тв-серија Ђавоље мердевине — ваљда лестве, 20. 7. 1975), Решио сам да оженим Наталију, Петар

Краљ у тв-драми Слободана Ђировића Трећи за преферанс (29. 3. 1976), Да оженим Цицу (тв-игра Фадила Хаџића, Љубавни роман, 16. 7. 1977), Зар тебе да жени мој син?, пита свекар будућу снаху (тв-драма Радомира Смиљанића Случај шампиона (што је ваљало рећи Шампионов случај), 30. 12. 1977), У колико европских држава један удовац не може оженити сестру своје умрле супруге? (Еурека бр. 282/78, 7), Улис је оженио католикињу Моли, Д. Калајић (тв-емисија, 14. 2. 1979), Мислио сам да ћу оженити богаташицу (загребачка тв-драма Бернарда Шоа Сеоско удварање, 8. 5. 1979), Да ожени мадмоазел Гончарову (Политика, 19. 2. 1981, 19), Зашто принц Чарлс жени грађанку Дајану? (Политика, 6. 6. 1981, 24), Оженио је у Швајцарској врло интелигентну госпођицу, пише о Скерлићу А. Г. Матош (Изабрана дела, Народна просвета Бг 1963, стр. 283).

Оваквом изопачавању нашег језика чудно се некад и Кочићев Давид Штрбац. А песма вели: „Ил' се жени, ил' ме се окани“.

Наведени примери правилно гласе: Одлучио да се ожени лепушкастом јунакињом стрипа, Гинтер Сакс је саопштио да ће се женити екс краљицом Ирана Сорајом, Миљом се оженио после рата, Дејв одлучује да се ожени том Џини, Имаш ли пријатеља?, Хоће ли се тобом оженити, па: Хоћеш ли се оженити нашом Евом?, Премијер се оженио некадашњом рекордерком у пливању, или: пливачком рекордерком, Ниси ваљда мислила да ћу се тобом женити, Решио сам да се оженим Наталијом, Да се оженим Цицом, Зар тобом да се жени (или: зар тебе да узме за жену) мој син?, У колико европских држава један удовац не може се оженити сестром своје умрле супруге?, Улис се оженио католикињом Моли, Мислио сам да ћу се оженити богаташицом, Да се ожени мадмоазел Гончаровом, Зашто се принц Чарлс жени грађанком Дајаном?, Оженио се у Швајцарској врло интелигентном госпођицом.

Ј. Моловић